

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

УДК 343.97:343.359.3+342.951:351.85

Гайворонський Є.П.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри фінансового та адміністративного права
Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Загальносоціальне запобігання контрабанді культурних цінностей

У статті описуються основні напрями загальносоціального запобігання контрабанді культурних цінностей. Пропонується необхідність реалізації підвищення правосвідомості й правової культури громадян, зниження рівня безробіття, посилення соціальної захищеності незаможних, розвиток патріотизму й прищеплювання моралі, боротьби з корупцією. Розглядаються питання налагодження співробітництва державних органів з колекціонерами, бізнесменами, громадськими організаціями, науковими установами. Наголошується на необхідності вдосконалення чинного законодавства з досліджуваних питань.

Ключові слова: контрабанда, культурні цінності, попередження злочинності, правова культура, правосвідомість, корупція, безробіття.

У системі заходів запобігання злочинності за рівнем розрізняють загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання злочинності. Загальносоціальне запобігання злочинності – це комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин і умов злочинності [1, с. 95]. Заходи загальносоціального запобігання контрабанді культурних цінностей є дещо схожими із засобами запобігання іншим злочинам у сфері господарської діяльності, наполягаючи на зменшенні соціальних суперечностей та рівня безробіття, на підвищенні якості життя населення, на створенні умов для законного отримання громадянами достатніх прибутків, в оздоровленні морального клімату в суспільстві та ін. Зазначимо, що заходи, які стимулюють розвиток економіки, здійснюють попереджувальний вплив опосередковано, через зростання добробуту громадян та країни у цілому.

Загальносоціальне запобігання злочинності взагалі досліджували в своїх працях такі науковці як В.В. Голіна, І.М. Данышин, О.М. Костенко, О.Г. Кальман, О.М. Джужа, О.М. Литвақ, В.В. Стасис, В.І. Шакун та ін. Зокрема, розробці теоретичних зasad запобігання злочинності присвячені публікації В.В. Голіни [2].

Питання запобігання контрабанді розглядалися в наукових доробках В.І. Адамовича, С.О. Барanova, В.О. Білецького, В.П. Будюка, М.М. Василини, С.І. Дмитрова, Є.В. Додіна, Л.В. Дорош, Ю.М. Дьоміна, М.І. Камлика, Я.Ю. Кондратьєва, Є.П. Озернюка, О.М. Омельчука, А.П. Павлова, І.В. Пшеничного, Б.В. Романюка, В.А. Титула, О.Й. Токарчука та ін.

Проте дослідження запобігання такому специфічному різновиду контрабанди як контрабанда культурних цінностей, ані в СРСР, ані в незалежній Україні не здійснювалося.

Завданням цієї статті є описання основних напрямів загальносоціального попередження контрабанді культурних цінностей.

За умов ринкових відносин слід ефективніше використовувати економічні важелі. Наприклад, це використання різноманітних економічних методів, які стимулювали б

законослухняну поведінку та попереджували корисливі антисуспільні дії. Зокрема, пристойну платню мають отримували особи, які мають доступ до культурних цінностей по службі – наприклад, співробітники закладів культури та органів Міністерства культури України; належна матеріальна забезпеченість підвищить рівень ефективності їх праці й відверне від спокуси протиправної діяльності.

Законодавство необхідно скоригувати таким чином, щоб підприємствам, банкам, бізнесменам було вигідно й престижно вкладати гроші в розвиток і збереження вітчизняної культурної сфери. На збереження культурної спадщини повинна бути спрямована значна частина коштів, що надходять до держави за рахунок краєзнавчого туризму (коли метою подорожуючих є відвідання історико-культурних і ландшафтно-природничих пам'яток, краєзнавчих та інших музеїв) [3, с. 5], оскільки культурні об'єкти, власне кажучи, саме і є однією з причин туристичних мандрівок до України і надходження грошей до бюджету. Відповідно, туризм повинен стати джерелом фінансування для збереження української культурної спадщини. Наприклад, у 2004 р. кількість громадян різних країн, що помандрували у відпустку за кордон, досягло 760 млн. осіб [4]. У 2011 р. обсяг туристів у світі становив 980 млн. осіб [5], а у 2012 р. – перевищив 1 млрд. [6].

З метою запобігання незаконному вивезенню культурних цінностей з України доцільно сприяти розвиткові легального антикварного ринку, заохочувати вітчизняних колекціонерів створювати картотеки власних колекцій. Наприклад, експонати загальновідомих українських приватних колекцій С. Платонова та О. Поліщука добре відомі вітчизняним і зарубіжним вченим, багаторазово публікувалися в каталогах. Отже, якщо якийсь з цих предметів нелегально з'явиться на міжнародному ринку, його буде негайно повернуто до України, оскільки всі експонати перерахували, зареєстрували та сфотографували. За словами О.Поліщука, власника приватного музею Трипілля, «...експонати, що сьогодні знаходяться в приватних колекціях музею Трипілля і «Платар», – це те, що вдалося врятувати від вивезення за кордон. Якби це не зібрали ми із Сергієм Платоновим, то цих речей ніхто більше не побачив» [7].

Нешодавно померлий бізнесмен і колекціонер С. Платонов неодноразово заявляв, що почав збирати колекцію саме через стурбованість вивезенням безцінних скарбів України в інші країни, наслідки чого неодноразово бачив у закордонних поїздках. Платонов витрачав чималі кошти на збереження національного культурного набутку від контрабандного вивезення. На некорисливість бізнесмена вказує те, що у 2001 р. він передав свою скіфську колекцію вартістю 60 млн. доларів музею історичних коштовностей України, а трохи пізніше також безоплатно передав частину своїх експонатів Історичному музею. Приватна колекція «Платар» зареестрована у статусі недержавного музеюного фонду України, тому її складові частини не можуть ані продаватися, ані обмінюватися. Платонов зберіг для України найцінніше зібрання давніх творів, вік яких від 5 до 7 тис. років [8].

Економічне стимулювання слід застосовувати й у боротьбі з корупцією серед митників та прикордонників. По-перше, необхідно піднести рівень їх матеріальної забезпеченості, що підвищило б престиж служби та разом з посиленням виконавчої дисципліни та відповідальності сприяло б викоріненню корупції і скороченню контрабандної діяльності. Низький рівень заробітної платні, відсутність пільг сприяють проявам безініціативності у роботі, някісному її виконанню або ж вчиненню корупційних діянь. З урахуванням особливостей служби в митних та правоохоронних органах та з метою запобігання корупційним діянням серед їх працівників, слід створити такі матеріальні умови проходження державної служби, щоб кожен дорожив займаною посадою, боявся її втратити. Отже, слід підтримати пропозиції, висловлені О.В. Тодошаком щодо підвищення рівня соціального забезпечення митників (піднесення рівня заробітної плати, додаткових виплат, підвищення пенсій тощо) [9, с. 13]. З цією метою мають використовуватися такі заходи як обов'язкове державне страхування, пільгове кредитування, пенсійне забезпечення, безоплатна освіта, безоплатне медичне забезпечення, санаторно-курортне обслуговування, сприяння у вирішенні житлових проблем, допомога молодим сім'ям тощо. Можуть також запроваджуватися нові

ефективні програми матеріального заохочення, які відновлять стимулююче значення заробітної платні.

Як найкраще стимулювати боротьбу з контрабандою серед правоохоронців буде створення правового механізму майнової зацікавленості відповідних посадових осіб у запобіганні контрабанді, швидкому, безсторонньому та повному розслідуванню та притягненню винних до відповідальності. Для вирішення проблеми матеріального забезпечення та стимулювання боротьби з контрабандою вважаємо за необхідне розробити та ввести в дію «Положення про порядок розподілу та використання грошових коштів, отриманих від реалізації конфіскованих за постановами і рішеннями судів товарів та інших предметів, вилучених митними органами, на зміщення матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів та заохочення їх співробітників», в якому передбачити преміювання співробітників, завдяки зусиллям котрих було виявлено та припинено вчинення контрабанди у розмірі кількох відсотків від вартості предмета контрабанди. Оскільки вилучені культурні цінності безкоштовно передаються у музей або релігійні організації, преміювання співробітників, які затримали контрабандно переміщувані предмети, має здійснюватися за рахунок коштів держави, отриманих від реалізації інших конфіскованих предметів контрабанди.

Необхідним є упорядкування законодавства, яким регулюється переміщення культурних цінностей через митний кордон України та боротьбу з їх контрабандою. На особливу увагу в цьому сенсі заслуговує Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [10]. У Законі повинен бути вказаний конкретний перелік документів, які можуть підтверджувати право власності на культурні цінності, що дасть змогу позбутися неоднозначного тлумачення цієї норми. Слід також передбачити ситуацію, коли добросовісний власник не має відповідних документів (отримав спадщину або ж культурна цінність тривалий час зберігалася в його родині і немає точних відомостей про джерело її походження). Відповідно до Закону сумлінний власник не має можливості у такому випадку вивезти предмети, що неправомірно обмежує його права з володіння, користування та розпорядження відповідною річчю. Незрозуміло, чи зобов'язаний власник продавати заявлений до вивезення раритет державі або може відмовитися від такої пропозиції, тому стаття 20 Закону, якою передбачається придбання у державну власність культурних цінностей, заявлених до вивезення, потребує уточнення.

До свідоцтва на право вивезення культурних цінностей повинен додаватися список з детальним описом кожного предмету, що вивозиться, і комплект фотографій, візуваний відповідними посадовими особами, що унеможливить підміну менш цінної речі на більш цінну перед вивезенням за кордон і дасть змогу митникам це проконтролювати. У зв'язку з цим до ст. 13 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» мають бути внесені потрібні зміни. Також у цьому Законі має міститися вказівка на орган, який повинен контролювати експертів. Доцільно також заборонити іноземним громадянам отримувати право власності (шляхом продажу, дарування, одержання в спадщину тощо) на предмети, які мають культурну цінність.

Важливим є підвищення правової культури населення, надання йому консультаційної допомоги з питань переміщення культурних цінностей. Отже, належна увага з боку державних органів має приділятись інформаційно-роз'яснювальній роботі з метою підвищення патріотизму та правосвідомості. Має бути активізоване роз'яснення негативних наслідків контрабанди для збереження духовності й самобутності українського народу.

До основних заходів у цьому напрямі можна віднести такі:

1) прищеплювання патріотизму, почуття любові та відповідальності за долю країни та її майбутнє, дбайливого ставлення до культурної спадщини, яке є підставою єдності та життєздатності української нації;

2) систематичне висвітлення в ЗМІ положень митного законодавства з метою поліпшення правової обізнаності населення з питань організації і здійснення митної справи в Україні та запобігання правопорушень у цій сфері. Правова пропаганда може проводитися у формі навчальних передач, репортажів із залу суду, бесід за круглим столом та ін.;

2) на основі існуючого досвіду (як вітчизняного, так і закордонного) розроблення спеціальних пам'яток, листівок, плакатів, буклетів, а також іншої наочної агітації, спрямованої на запобігання можливої протиправної поведінки учасників митних відносин;

3) виступ співробітників митних та правоохоронних органів перед громадянами у періодичній пресі, по радіо, телебаченню із роз'ясненням правил поведінки в тій чи іншій ситуації при перетинанні кордону з наведенням прикладів. Особливу увагу слід приділяти ілюстрації невідвортності відповідальності за контрабанду і порушення митних правил;

4) з метою інформування громадян прикордонних областей про особливості українського та закордонного законодавства слід налагодити співпрацю з прес-службами митних та прикордонних служб та органами ЗМІ сусідніх країн.

Інформаційно-роз'яснювальні заходи щодо недопущення вчинення контрабанди культурних цінностей повинні, перш за все, спрямовуватись на «групи ризику» – дипломатичних працівників, колекціонерів, бізнесменів, які займаються підприємницькою діяльністю у сфері обігу антикваріату.

Вирішуючи питання протидії контрабанді, правоохоронним та іншим державним органам слід також залучати допомогу різноманітних громадських, релігійних організацій, наукових установ, колекціонерів та інших громадян, які займають активну позицію у житті суспільства

Заходами запобігання контрабанді культурних цінностей є відповідні дії, спрямовані на усунення або зменшення впливу його детермінант. Важливі значення мають заходи загальносоціального запобігання, які полягають у зменшенні соціальних суперечностей, підвищенні якості життя населення, в оздоровленні морального клімату в суспільстві тощо. Зазначимо, що заходи, які стимулюють розвиток економіки, здійснюють запобіжний вплив опосередковано, через зростання добробуту громадян та країни в цілому. Важливим заходом є створення умов, сприятливих для вкладення підприємцями коштів у фінансування збереження й охорони культурного надбання, сприяння розвитку легального антикварного ринку. Необхідно підвищити рівень матеріальної забезпеченості працівників Державної митної служби України, для чого слід застосувати механізми матеріального заохочення, що посилють заінтересованість відповідних службовців у боротьбі з контрабандою. Належна увага з боку Міністерства культури і туризму України, Міністерства освіти і науки України та інших державних органів і громадських організацій має бути приділена роз'ясненню важливості охорони культурної спадщини для збереження духовності й самобутності українського народу, прищепленню почуття патріотизму, відповідальності за майбутнє країни, дбайливого ставлення до культурного надбання, яке є підґрунтам єдності й життєздатності української нації. Потребує зниження загальний рівень безробіття в країні шляхом створення нових робочих місць, підготовки й перепідготовки працівників, надання безробітним підтримки в організації власної підприємницької діяльності.

Проблема збереження культурної спадщини вимагає комплексного і всебічного рішення за участю всіх зацікавлених державних структур. На жаль, сьогодні система запобігання контрабанді культурних цінностей має суттєві недоліки й потребує поліпшення. Тому вимагає активізації наукова діяльність стосовно пошуку шляхів подальшого вдосконалення системи заходів збереження культурної спадщини й запобігання незаконному переміщенню предметів культури й мистецтва через митний кордон України.

Література:

1. Кримінологія. Загальна та Особлива частини: підруч. / за ред. І.М. Даньшина. – Х.: Право, 2003. – 352 с.
2. Голіна В.В. Попередження злочинності: конспект лекції / В.В. Голіна. – Х., 1994. – 40 с.
3. Трушкевич І. Туристична галузь – невіддільна складова розвитку нашої держави / І. Трушкевич // Аспекти самоврядування. – 2005. – № 1. – С. 5-8.
4. Приходько О. Экономическое оздоровление? Туристическое возрождение! / О. Приходько // Зеркало недели. – 2005. – 12 марта. – № 9. – С. 23.
5. В 2011 г. в мире насчитано почти миллиард туристов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://world.lb.ua/news/2012/01/17/132083_v_2011_godu_v_mire_naschitali_pochti.html. – Заголовок з екрану.

6. Кількість туристів у світі вперше перевищила 1 млрд. осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/business/economics/1441070-kilkist-turistiv-u-sviti-vpershe-perevishchila-1-milyard-osib>. – Заголовок з екрану.
7. Рингис А. Монополизм хуже грабежа / А. Рингис // Киевские ведомости – 2006. – 21 марта (№ 59).
8. Юрченко А. Последняя благотворительная акция Сергея Платонова / А. Юрченко // 2000. – 2005. – 25 февр. – 3 марта (№ 8).
9. Тодошак О. В. Служба в митних органах України (адміністративно-правовий і соціально-правовий аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. В. Тодошак; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2001. – 20 с.
10. Про вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 р. № 1068-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 405.

Гайворонский Е.П., канд. юрид. наук, доцент кафедры финансового и административного права Украинского государственного университета финансов и международной торговли

Общесоциальное предотвращение контрабанды культурных ценностей. В статье очерчиваются основные направления общесоциального предотвращения контрабанды культурных ценностей. Предлагается необходимость реализации повышения правосознания и правовой культуры граждан, снижение уровня безработицы, усиление социальной защищенности малоимущих, развитие патриотизма и привитие морали, борьбы с коррупцией. Рассматриваются вопросы сотрудничества государственных органов с коллекционерами, бизнесменами, общественными организациями, научными учреждениями. Подчеркивается необходимость усовершенствовать действующее законодательство по перечисленным вопросам.

Ключевые слова: контрабанда, культурные ценности, предупреждение преступности, правовая культура, правосознание, коррупция, безработица

Haivoronskyi Ye. P., Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor of Financial and Administrative Law Department of Ukrainian State University of Finance and International Trade.

General-social prevention of cultural values contraband. The basic directions of general-social prevention of cultural values contraband are outlined in the article. The necessity of sense of justice and citizens' legal culture implementation as well as decrease in unemployment, strengthening social protection of the poor, development of patriotism and morality, fight against corruption is proposed. The problems of establishing cooperation between state bodies and collectors, businessmen, NGOs, scientific institutions are considered in the article. The importance of improving the current legislation on the listed questions is proved.

Key words: contraband, cultural values, crime prevention, legal culture, sense of justice, corruption, unemployment.